

Web Kerikata.hu

Google Hirdetések

#betterworkingworl

EY baut an einer

bessere

907/2 aft 11 5 a on

Nebrija, a humanista pedagógus

(Embernevelés, 1997/2. évfolyam 5. szám)

© 1997 Ambrus Attiláné Dr. Kéri Katalin egyetemi docens

Humanizmus és nevelés

A reneszánsz-kor évszázadai során megszámlálhatatlanul sok mű íródott a nevelésről. A humanista pedagógiai gondolkodók ókori kéziratok között búvárkodva újra felfedezték és értelmezték a régi görögök és rómaiak neveléséről vallott felfogását. Egyetlen humanista sem tudta megkerülni az ember nevelésével, testi-szellemi-lelki tökéletesedésével kapcsolatos kérdéseket, valamennyien próbálták végigjárni (*gondolatban vagy gyakorlatban is*) azt a z utat, amely a z új korszak új emberideáljának kialakításához vezet. A humanista embereszmény a jó és értelmes polgár – miként az ókori görög bölcsek műveiben –, aki Cicero és Quintilianus latin tudását igyekszik elérni. A XIV-XVI. század fő pedagógiai kérdései tehát arra összpontosultak, hogy miként kell felnevelni az embert, hogyan lehet erkölcsössé és sokoldalúvá tenni, hogyan tudja elsajátítani a klasszikus nyelveket. A pedagógiai művek egyik része levél vagy értekezés formájában kifejtett nevelési „kézikönyv” volt, ókori szerzők munkáiból vett számos idézettel. Másik jelentős hányaduk pedig nyelvtanulást segítő szöveggyűjtemény, lexikon, nyelvtani összefoglaló és tankönyv volt, amelyek főként a latin nyelv elsajátítását szolgálták.

Nebrija és a spanyol humanizmus

Az olyan európai hírvilágpolgárokon és tudósokon kívül, mint Vives, Erasmus, Aeneas Piccolomini és mások, minden nép körében kiemelkedtek olyan humanisták, akik ugyan nem voltak ismertek az egész kontinensen, ám országuk kulturális reneszánszához jelentősen hozzájárultak. Az Ibériai-félszigeten ilyen személyiség volt Antonio Nebrija (1444-1522), akinek életműve a spanyol humanizmus kincsestára. Spanyolországba kis fáziskéséssel érkeztek a humanista gondolatok, de a XV-XVI. század fordulóján az iszlám hódítókat végképp kiűző, az Újvilág felé tekintető országban is megújulás köszöntött be a kulturális élet minden területén. A katolikus királyok alatt megindult fejlődési folyamat részeként fellendült a z irodalom, a művészetek és a nevelés. Spanyol kutatók reneszánszról szóló műveikben kiemelik azt a tradicionalizmust, amely egyetlen másik ország humanistáira sem hatott olyan elemi erővel, mint a hispániaiakra. Ennek köszönhetően a Spanyolországban kibontakozott humanizmus bizonyos érettséget mutatott.^[1]

Spanyol földön csakúgy, mint Európa más országaiban a humanizmus elsősorban a városi közép- és felsőbb osztályok tagjai között vált uralkodó eszmeáramlattá. Az Ibériai-félszigeten is az uralkodói és főnemesi udvarok valamint a virágzó egyetemek voltak a művelődés központjai. Ebben az országban is a jócskán akadtak művészeket és tudósokat pártoló mecénások (*világi és egyházi személyek egyaránt*), sok volt azonban az olyan ember is, aki vakbuzgó hite vagy tudatlansága miatt megrettent a változásoktól. Nebrijának hosszú élete során volt alkalma a legkülönbélebb spanyolokkal találkozni: volt nemzete által ünnepeelt nyelvtudós éppúgy, mint az inkvizíció által üldözött Biblia-magyarász. A spanyol reneszánsz fényéből és árnyából neki egyaránt kijutott, egyes könyveit nem győzték elégszer kinyomtatni, más műveiről viszont csendesen elfelejtkeztek... A mai kor értékelése szerint nyelvészeti és pedagógiai munkái révén nem csupán a spanyol, de az egyetemes kultúrtörténetnek is kiemelkedő alakja, akinek életművéből kései tanítványai, a XXI. század küszöbén álló európaiak is sokat meríthetnek.

Nebrija életútja

Antonio Martínez de Cala y Xarava volt az eredeti neve a spanyol reneszánsz egyik legkiemelkedőbb tudósának, aki csak később vette fel az Antonio Nebrija álnevet. Sevillától nem messze, Lebrijában született (*a település római neve Nebrissa Veneria volt*) 1444-ben, és a Madrid melletti Alcalá de Henaresben halt meg 1522-ben.^[2] Gyerekként latin grammatikát és logikát tanult, és 15 éves korában szülei Salamancába vitték, hogy a kor legjobb spanyol tudósaitól tanuljon. Apoloniusz mestertől matematikát, Arandától fizikát, Osmától pedig etikát tanult 5 esztendőn át, amikor is – számos kortársához hasonlóan – elhatározta, hogy Itáliába utazik. Visszaemlékezéseiben azt írta, hogy nem a jogi tanulmányok vonzották, amikor a Bolognai Egyetemre beiratkozott, nem is az egyházi ösztöndíj vezette oda, sokkal inkább a z a vágy, hogy a régi latin szerzőkkel foglalkozhasson, és filológiai tanulmányoknak szentelhesse magát.^[3] Itáliában nem csupán latin, de görög és héber tudását is elmélyítette az alatt a mintegy 10 esztendő alatt, amíg Róma, Padua, Pisa és Firenze egyetemeit járta.^[4]

1470-ben a sevillai érsek hívására visszatért szülőföldjére, és Fonseca püspök személyi titkára lett. E munkája lehetővé tette számára, hogy tudását pallérozza, és tapasztalatokat szerezzen a latin nyelv oktatását illetően. 1475-ben a Salamancai Egyetemre került, ahol hamarosan elnyerte az akkoriban megszervezett Grammatika Tanszék vezetői posztját. Ettől kezdve óriási erőfeszítéseket tett, hogy az intézmény diákjai jobban megtanuljanak latinul.

„Soha nem gondoltam volna, hogy Spanyolország minden részén ennyire pusztít a barbárság, mely szeljtében-hosszában

elterjedt^[5] – írta az elkeseredett tanár, aki 1481-ben kiadott egy könyvet a latin nyelvtanulást megkönnyítendő, „Introductiones Latinae” címmel. A könyv, melyben a kor új eszményének megfelelően, Nebrija egyszerű és tömör, a diákok képzeletét megragadó formában írt, számos kiadást megért. E mű sem változtatott azonban túl sokat az egyetemisták alacsony szintű nyelvtudásán, és számos más, hosszabb-rövidebb terjedelmű nebrija-i könyv sem. A tudós tankönyvszerző abban látta a kudarc igazi okát, hogy diákjai és tudóstársai a saját anyanyelvük nyelvtani szabályaival sincsenek tisztában, így az idegen nyelv tanulása során nincs mihez viszonyítaniuk.

1487 és 1504 közé eső alkotói szakaszában Nebrija hátat fordított az egyetemnek, és egy korábbi diákja, Juan de Zuniga lett mecénása. Zalameában Nebrija élete legtermékenyebb időszakát élte át, számos nyelvészeti munkát alkotott. Az egyetemi oktatás terhei korábban energiája jelentős részét lekötötték. Alkotásainak többsége nyugodt magányában született, ám e művek születéséhez szüksége volt korábbi – oktatói – tapasztalataira. Spanyol-latin szótárát (1495) és Castellano grammatikáját (1492) ma a spanyol nyelvészet alfájának tartják, kortársai körében azonban nem arattak osztatlan elismerést e művek. Nagyobb sikert hozott számára a Cisneros kardinális körül kialakult kutatócsoportban való közreműködés, a Polyglott Biblia szerkesztése. Szentírásmagyarázatai kapcsán viszont meggyűlt a baja az inkvizícióval.^[6]

1505 és 1507 között újra visszatért Salamancába, intenzív alkotói munkássága azonban elvonta a tanítástól, többen nem nézték jó szemmel a kiváló nyelvész ténykedéseit. 1509-ben a király kinevezte krónikásának, és kissé hányatott évek után az Alcalái Egyetem tanára lett 1514-ben. Itt újra rendkívül sokoldalú írói tevékenységet folytatott, művei zömét továbbra is a nyelvészeti írásai és költeményei alkották. Ezen a helyen érte a halál.

Nebrija az ember neveléséről

A szépséget, harmóniát kereső humanista nem csupán a nyelvoktatás, hanem általános értelemben véve az embernevelés kérdéseivel is foglalkozott. 1509-ben állította össze azt a pedagógiai művet (*De liberis educandis*), mely azon levelek gyűjteménye, melyeket a királyi udvarnál való tartózkodása alapján írt a gyermeknevelésről.^[7] A levelek „címzettje” Almazán, Ferdinánd király kancellárja volt, aki gyerekei neveléséhez kért tanácsokat.

A műről megállapítható, hogy számos más korabeli pedagógiai értekezéshez hasonlóan klasszikus szövegek kompilációja. Inkább dicséri szerzője rendkívül széleskörű olvasottságát, mint pedagógiai értelemben vett eredetiségét. Az eredetiség azonban nem volt fontos követelmény abban a korban. Egyes szerzők – így Nebrija – érdeme a gondolatok gyűjtögetésén kívül abban állt, hogy hogyan, kitől válogattak szövegeket egy-egy téma kifejtéséhez.^[8] Arisztotelész, Plutarkhosz, Quintilianus, Cicero, Vergilius, Varró és más szerzők műveit nagyon jól kellett ismerni ahhoz, hogy valaki fellelje azokban a pedagógiai gondolatokat, és felelős módon válogasson azokból a nevelési tanácsért folyamodóknak. Nebrija nem csupán gondolatokat emelt ki, de kritizálta is azokat, és leveleiben helyet kaptak kora nézetei is, például az orvosi művek gyermekgondozásról szóló részletei.

Műve 12 fejezetre (*levélre*) oszlik, amelyekben a gyermek testi, lelki és szellemi neveléséről írt. A gyereknevelés szerinte már a gyermek fogantatásakor megkezdődik, Arisztotelészt követve a szülők kívánatos életkorát is meghatározta (*38 éves apa és 18 éves anya legalkalmasabb a nemzésre*). A várandós anyák helyes életviteléről éppúgy szólt, mint a szoptatás szükségességéről. E részeknél szintén felismerhetők az ókori orvosok és filozófusok véleményei. A műben mindvégig a gyermek „természetes” képességeit hangsúlyozta, aláhúзва, hogy ezek ellen nem lehet harcolni, a nevelésnek ezekhez kell igazodnia.

A kötet első fejezetében a kisgyerekek neveléséről van szó, és Nebrija kifejtette azon véleményét, hogy testi nevelésük mellett szokásaik helyes kialakítására, értelmi nevelésükre is gondot kell fordítani.^[9] Művének egyik sarkpontja a neveléstörténet „nagy kérdése”: milyen is a jó tanár. Nebrija szerint rendkívül fontos a szülők szerepe a nevelésben, míg az anya a gyermek családban való ápolásáért, neveléséért felel, az apa feladata az, hogy csemetéjét a társadalmi élet színtereivel megismertesse. A gyermek mellé választott tanárnak tudós és erkölcsös embernek kell lenni, kedvesnek és vidám természetűnek, türelmesnek és szép beszédűnek.^[10] Nebrija több ókori szerzőt idézve kiemelte, hogy a nevelésben a legnagyobb előmozdító erő az, ha a tanár és diák közötti kapcsolat baráti és szeretetteljes, az oktatás módja pedig vidám, a gyermek érdeklődésére alapozó. A nagy ókori rétorral, Quintilianussal „vitázva” (*akí egyébként maga is az Ibériai-félsziget szülőtte volt*) Nebrija kifejtette, hogy a magán-nevelés is lehet ugyanolyan célravezető, mint a közösségben (*iskolában*) történő, hiszen, miként írja, erre számos példát szolgáltat a történelem.^[11]

A spanyol humanista könyve – jóllehet, számos fontos nevelési kérdésre kitér – bizonyos hiányérzetet kelt az olvasóban.

Noha több szálal is megpendít, mégis jól látható, hogy inkább az „embernevelés” kezdeti lépéseihez nyújtott segítséget a hozzá forduló kancellárnak. A kisgyerekek (*testi*) nevelése, a tanár személyének megválasztása és az elérendő embereszmény megrajzolása alkotják tehát műve gerincét. Más, nyelvészeti munkáival együtt tekintve és humanista kortársai műveivel kiegészítve lehet csak teljes képet kapnunk a reneszánsz-kori nevelésről. Arról a nevelésről, amely számos, hozzá hasonló polihisztor, enciklopédikus műveltségű talentumot emelt magasra a korabeli Európában, és amelynek eszményei, tartalma és módszerei ma sem lehetnek mellékesek. A humanisták, így Nebrija is olyan hidat vertek, melyen át az ókori bölcselők művei könnyebben elérhetőek későbbi korok gondolkodói számára.

Az oktatásügyben naponta lépnek fel új innovátorok, de a sietős változtatások közepette néha érdemes gondolni arra, hogy a neveléssel kapcsolatosan már „minden jót” kitaláltak és megtapasztaltak évezredekkel ezelőtt. Gyakran nem új dolgokról van szó tehát, hanem – csakúgy, mint Nebrija idejében – a régi eszmények újjászületéséről.

JEGYZETEK

1. Díaz, Capitán Alfonso: Historia del pensamiento pedagógico en Europa. Dykinson, Madrid, 1984., 347. o.
2. Nebrija, Elio Antonio de: Gramática Castellana. Fundación de Antonio de Nebrija, Madrid, 1992., 11. o. (*A továbbiakban: Gramática*)
3. Uott, 11. o.

4. Alborg, José Luis: Historia de la literatura española I., Madrid, 1979., 519. o.
5. Gramática i. m. 13. o.
6. Gramática i. m. 22-23. o. és Damseaux-Solana: Historia de la pedagogía. Escuela Española, Madrid, 1967., 135. o.
7. Nebrija, Elio Antonio de: La educación de los hijos. Universidad de Valencia, Valencia, 1981.
8. Uott., León Esteban és Laureano Robles bevezetője 57. o.
9. Uott., 117-121. o.
10. Uott., 129-134. o.
11. Uott., 151. o.